

ΚΕΝΤΡΟ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

Ναρκωτικά και Ελληνική Πραγματικότητα

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΝΕΣΤΟΡΑ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ
ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΕΠΙΚΕΝΤΡΩ
ΤΕΥΧΟΣ Νο: 72

ΑΘΗΝΑ 1993

Ο κ. Νέστωρ Κουράκης
είναι Αναπληρωτής
Καθηγητής Εγκληματολογίας
στο Τμήμα Νομικής
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ναρκωτικά και Ελληνική Πραγματικότητα

Αρκετοί από αυτούς που ασχολούνται με το πρόβλημα των ναρκωτικών στη σύγχρονη Ελλάδα, αρέσκονται απλώς να εξαπολύουν πύρινους μύδρους και ιερεμιάδες, μιλώντας για "κινδύνους" και για "μάστιγες" της κοινωνίας. Άλλοι πάλι πλησιάζουν το πρόβλημα και από την πλευρά των τοξικομανών, αλλά τους βλέπουν μάλλον με περιέργεια, αποστασιοποίηση και ίσως κάποια συμπόνια για το κακό που τους έτυχε, σαν να επρόκειτο για εκδέματα ζωολογικού κήπου. Γίνεται όμως φανερό, ότι εκείνο που κυρίως χρειάζεται είναι πρώτον να διαπιστωθούν οι πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος (χωρίς τις δραματοποιήσεις και τα παραμορφωτικά κάτοπτρα της καθημερινής ειδησεογραφίας) και δεύτερον, να συνειδητόποιηθεί το γεγονός ότι και οι τοξικομανείς είναι ένα κομμάτι της κοινωνίας μας, που έχει ανάγκη από τη βοήθεια και την αλληλεγγύη όλων μας, πολύ περισσότερο μάλιστα διότι και η κοινωνία έχει ένα μέρος ευδύνης για την τύχη αυτών των ανθρώπων.

Σήμερα στη χώρα μας η στροφή προς τα "σκληρά" ναρκωτικά και η συνακόλουθη θανάτωση από αυτά ανθρώπων καθημερινά (τουλά-

χιστον 140 δάνατοι κατά το 1987, δηλαδή ένας δάνατος κάθε 2 1/2 μέρες), αποτελεί πλέον πραγματικό γεγονός¹. Εάν μάλιστα σκεφθεί κανείς ότι πέρα από τα επίσημα στοιχεία για δανάτους από ναρκωτικά, πολλοί άλλοι δάνατοι οφείλονται επίσης έμμεσα στην τοξικομανία (λοιμώξεις, ηπατίτιδα, ανακοπή καρδιάς, αυτοκτονία, AIDS, τροχαία δυστυχήματα, σηψαιμία, κώμα, είναι οι συνήθεις επιφανειακές αιτίες τέτοιων δανάτων) ή μένουν κρυφοί, τότε εύλογα, νομίζω, γίνεται αντιληπτή η σημερινή έκταση του προβλήματος.

Ιστορική Αναδρομή

Μόλις πριν από λίγα χρόνια, στις αρχές του 1971, η κατάσταση εμφανίζοταν ακόμη ως ειδυλλιακή. Οι σεσημασμένοι για ναρκωτικά ήσαν βέβαια αρκετοί, κάπου 4.000 στην Αθήνα και τα προάστια. Ωστόσο οι χρήστες ναρκωτικών ήσαν κυρίως "χασικλήδες" (πριν από τον τελευταίο πόλεμο υπήρχαν και ηρωϊνομανείς), μέσης ηλικίας 30-40 ετών και "άτομα του υπόκοσμου", συνεχιστές δηλαδή μιας παράδοσης που είχε ξεκινήσει με τους πρόσφυγες της μικρασιατικής καταστροφής, τους "ρεμπέτες" και τους ναυτικούς. "Η ηρωίνη, η μορφίνη, η κοκαΐνη και το LSD, τα αποκαλούμενα "σκληρά ναρκωτικά" που κάνουν τώρα θραύση σε άλλες χώρες", όπως σημειωνόταν σε σχετικό δημοσίευμα της εφημερίδας "Το Βήμα" (24.1.1971, σελ.9), "δεν θρήκαν έδαφος στην Ελλάδα". Παράλληλα όμως επισημαίνόταν ότι ήδη στον ορίζοντα παρουσιάζονταν οι πρώτοι δυσάρεστοι οιωνοί, δηλαδή "ωρισμένα κρούσματα σε άτομα νεαράς ηλικίας"².

Το σκηνικό αλλάζει ριζικά στα επόμενα χρόνια. Και στις 8.2.1973 συλλαμβάνονται είκοσι νεαρά άτομα, με επικεφαλής ένα αριστούχο αρχιτέκτονα Ε.Μ.Π. ηλικίας 26 ετών, να καπνίζουν ομαδικά χασίς σε διαμέρισμα -"τεκέ"- κεντρικής συνοικίας της Αθήνας. Αναμφίβολα στη διάδοση των ναρκωτικών κατά την περίοδο αυτή συνετέλεσαν αρκετοί παράγοντες, όπως το πνεύμα αμφισβήτησης θεσμών και αξιών της δεκαετίας του '60, η επαφή των νέων μας με τουρίστες, με αμερικανούς στρατιωτικούς του δουστόλου ή ακόμη με αλλοδαπούς συμφοιτητές τους στο εξωτερικό, η ελεύθερη πώληση επικίνδυνων φαρμάκων (κωδεΐνούχων) στα φαρμακεία και η γενικότερη ασφυκτική ατμόσφαιρα της δικτατορικής Ελλάδας. Γεγονός είναι πάντως ότι μετά τη μεταπολίτευση του 1974 το φαινόμενο παίρνει ακόμη μεγαλύτε-

ρες διαστάσεις. Η χώρα μας παύει να είναι απλώς ένας διαμετακομιστικός σταδιμός ναρκωτικών από την Τουρκία προς την Ευρώπη και γίνεται κέντρο κατανάλωσης.

Ηδη προ δεκαετίας οι αρμόδιες αρχές είχαν αρχίσει να συνειδητοποιούν ότι "το πρόβλημα των ναρκωτικών οπωσδήποτε είναι μεγαλύτερο από ό,τι εμφανίζεται στους σχετικούς πίνακες" και ότι "διαρκώς θα μεγαλώνει, αν δεν ληφθούν κατάλληλα μέτρα" (Εκδεση Πεπραγμένων 1978-1979 του Αρχηγείου Χωροφυλακής, σελ. 54). Λίγο αργότερα, από το 1980, οπότε σημειώνονται οι πρώτοι 5 επίσημοι δάνατοι από ηρωίνη, η ευαισθητοποίηση αυτή γίνεται εντονότερη τόσο στην κοινή γνώμη, όσο και στις αρμόδιες αρχές: Γίνονται ερωτήσεις ή επερωτήσεις και σχετικές συζητήσεις στη Βουλή³, εξαγγέλλεται από το Υπουργείο Παιδείας η σύσταση επιτροπής "για την ανάλυση των δεδομένων που οδηγούν στην αναζήτηση και χρήση των ναρκωτικών" (25.5.1982), δημιουργούνται επιτροπές πολιτών για την οργανωμένη αντιμετώπιση του προβλήματος (ιδίως η ΠΑΣΕΝ και η ΕΣΕΑΝ), γίνονται αλλεπάλληλες έρευνες και "εκστρατείες ενημέρωσης" του κοινού από τον Τύπο⁴, αρχίζουν να γράφονται βιβλία για το "καυτό δέμα"⁵ και ακόμη αναγγέλλεται από το Υπουργαίο Δικαιοσύνης η "επικείμενη" κατάδεση νομοσχεδίου "που θα εκσυγχρονίσει τη νομοδεσία κατά των ναρκωτικών" (εφημ. "Εξόρμηση" της 27.2.1982, σελ. 6. πρβλ. και σχετικές δηλώσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης στον ημερήσιο Τύπο της 14.9.1983 - τελικά το νομοσχέδιο "για την καταπολέμηση των ναρκωτικών" ψηφίσθηκε και έγινε νόμος μόλις τον Αύγουστο 1987: ν.1729/1987⁶). Άλλα το πρόβλημα αντί να περιορισθεί, χρόνο με τον χρόνο γιγαντώθηκε, όπως δείχνει και ο πίνακας (σελ. 6) για την ποσοτική αύξηση των ναρκωτικών

Κυρίως όμως η αλλαγή στο σκηνικό των ναρκωτικών κατά τη δεκαετία του '70 υπήρξε ποιοτική. Σημειώθηκε δηλαδή αλλαγή στα προσωπικά χαρακτηριστικά των χρηστών ή τοξικομανών, στο είδος των ναρκωτικών, στον τρόπο διοχέτευσή τους στην αγορά και στον τρόπο αντιμετώπισή τους από την έννομη τάξη.

Χαρακτηριστικά χρηστών

Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται κατά πρώτον ως προς την ηλικία και τα άλλα δημογραφικά γνωρίσματα όσων διώκονται και καταδικά-

ΧΡΗΣΗ, ΕΜΠΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΧΗ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1972-1989*

ΕΤΟΣ	ΣΥΛΛΗ-ΦΘΕΝΤΕΣ	ΔΙΟ-ΧΘΕΝΤΕΣ	ΚΑΤΑΔΙ-ΚΑΣΘΕΝΤΕΣ	ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ ΚΑΤΑΔΙΚΟΙ	ΕΤΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ ΤΟΞΙΚΩΝΕΣ
1972					2276 (-)
1973	411	195	265 (13)	2114 (-)	
1974	429	411	321 (25)	2204 (-)	
1975	344	429	284 (35)	2547 (156)	
1976			245 (36)	2948 (20)	
1977			229 (23)	3826 (80)	
1978	412	369 (37)	286 (23)	4345 (117)	
1979	476	508 (67)	271 (21)	4336 (117)	
1980	583	625 (70)	302 (28)	4668 (138)	
1981	559	784 (126)	238 (22)	5546 (687)	
1982	755	871 (108)	334 (15)	5122 (905)	
1983	707	1133 (160)	333 (39)	5518 (742)	
1984	643	1047 (121)	331 (26)		
1985	979	1022 (99)	327 (26)		
1986	992	(101)	328 (21)		
1987	1750	(173)	632 (7)		
1988	2530	(365) (33)	662 (11)	(το παρενθέσιο οραίων εξαρ- τημάτων στο οπι- ούχα: Οιος, Η- ραίνη, Ιωρόφινη, κυδενιτή.)	
1989	2465	(291)	597 (10)		
	2649	(354)	671 (54)	832 (12)	
				931 (6)	

(σε παρενθέσεις οι ανήλικοι, που ο αριθμός τους περιλαμβάνεται και στον συνολικό αριθμό).

* Τα ανωτέρω στοιχεία δίχουν ληφθείσα κατ' θάνατο από της επήρειες "Στατιστικές Δικαιοσύνης" της ΕΣΥΕ [βίβλος από τους πίνακες Β.10 και Γ.3] από σχετικούς πίνακες του Υπουργείου Δικαιο-στικής που κατατέθηκαν στη Βουλή την 13.1.1987 σε απάντηση Τριτογενών Βουλευτών [ηρθ. Πρακτικά Βουλής, συνεδρ. Ν° σελ.2572 και εφημερίδα "Ο Βήμα", πρ. 6.12.1987, σελ.53], από της επήρειες εκθέσεων του Υπουργείου Κοινωνικών Ασφαλιστικής προς την Επιρροή Ναρκωτικών του ΟΠΕ [έως το 1984 (σε προς τους αριθμούς των εγγεργομένων τοξικολογικών) και από δημοσίευμα του Ι.Κ.Παπαγεωργίου στο περιοδικό "Φραγκευτικό Δελτίο" του Ιανουαρίου 1987, σελ.40-52].

ζονται για ναρκωτικά. Παρατηρείται έτσι το φαινόμενο οι μικρότερες ηλικίες να αυξάνουν συνεχώς. Π.χ. από τους 597 καταδικασθέντες το 1987 για χρήση, εμπορία και κατοχή ναρκωτικών (στοιχεία ΕΣΥΕ), οι ηλικίες 21-29 ετών (284) ή και κάτω των 21 (37) είχαν το προβάδισμα με 53,8%, ενώ το 1978 το ποσοστό αυτό ανερχόταν σε 44,7% και το 1970 σε μόλις 37,8%.

Επίσης μεταβολές εμφανίζονται ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης και την επαγγελματική απασχόληση των καταδικασθέντων. Έτσι, κατά το 1970 εκείνοι που είχαν τύχει μέσης, ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης αριθμούσαν ποσοστό 11,1% του συνόλου, ενώ το ποσοστό αυτό ανέβηκε το 1978 σε 21,1% και το 1987 σε 20,9%. Εξάλλου, ως προς το είδος της απασχόλησης, σε αντίθεση με ό,τι θα περίμενε κανείς, ο αριθμός των σπουδαστών, επιστημόνων κ.λπ. εμφανίζει γενικά καθοδική τάση, ενώ αυξητικά είναι αντίθετα τα ποσοστά αυτών που άνηκουν στην κατηγορία "τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μεταφορικών μέσων": από 41,1% το 1970 και 45,4% το 1978 σε 50,4% το 1987.

Ενδέχεται εδώ οι καταδίκες ν'αφορούν κυρίως στους χρήστες και μικροεμπόρους ναρκωτικών (το 1987 χρήστες και μικροέμποροι ήσαν οι 1243 από τους 1972 κατηγορηθέντες για ναρκωτικά, δηλ. το 63%), που αποτελούν τον εύκολο στόχο για τα διωκτικά όργανα και που επισκιάζουν με τη θεατότητά τους ή την κοινωνική τους μειονεξία τον "σκοτεινό αριθμό" άλλων (ευπορότερων) επαγγελμάτων ή και κοινωνικών κατηγοριών⁷. Δεν αποκλείεται όμως ένα μέρος αυτών των αυξημένων ποσοστών ν'ανταποκρίνεται όντως στην πραγματικότητα, λόγω του αιγχώδους τρόπου διαβίωσης των εργατοτεχνιτών (ιδίως αυτών που σπουδάζουν παράλληλα) μέσα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει στα πλαίσια αυτών των αναπτύξεων ο βαθμός εξάπλωσης των ναρκωτικών μεταξύ των μαθητών και των σπουδαστών. Αξιοσημείωτες είναι τέσσερις σχετικές έρευνες, που διενεργήθηκαν: η πρώτη από το Υφυπουργείο Νέας Γενιάς, σε συνεργασία με επιστήμονες της Ψυχιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών (υπεύθυνος: Καθηγητής Κωνσταντίνος Στεφανής), η δεύτερη από το εργαστήριο Φαρμακολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (υπεύθυνοι: Μ.Μαρσέλος, Θ.Υφαντής, Β.Κούτρας), η τρίτη από την Παιδιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και η τέταρτη από τον Ιωάννη Κ.Παπαγεωργίου. Από τις έρευνες αυτές

προκύπτει ότι οι αριθμοί των νεαρών μαθητών ή σπουδαστών που έχουν δοκιμάσει ναρκωτικά κινούνται περί το 6% (με διπλάσιο ωστόσο ποσοστό για τους εργαζόμενους μαθητές - μαθήτριες ή αυτούς που δεν φοιτούν στη Μέση Εκπαίδευση)⁸. Πρέπει να ομολογηθεί ότι οι αριθμοί αυτοί είναι μάλλον χαμηλοί, ιδίως εάν τους συγκρίνουμε με αντίστοιχα ποσοστά 15-19% που προέκυψαν από δυτικογερμανικές έρευνες⁹ σε νεαρούς 14-25 ετών ως προς τη χρήση από αυτούς ναρκωτικών κατά τα έτη 1976 και 1979 (χρόνιοι χρήστες: 4-7%).

Είδη Ναρκωτικών

Μεταβολές διαπιστώνονται περαιτέρω ως προς το είδος των ναρκωτικών που καταναλίσκονται. Λόγω της υψηλής τιμής την οποία έχουν τα "παραδοσιακά" ναρκωτικά στη λαθραία αγορά (λ.χ. ένα γραμμάριο ηρωΐνης, που αντιστοιχεί σε 2-4 δόσεις και που καλύπτει τον μέσο τακτικό χρήστη, ανάλογα με τις ανάγκες του, για μια περίπου ημέρα, κοστίζει περί τις 15-25 χιλ. δρχ.), αυτά αποτελούν πλέον αντικείμενο συναλλαγής ατόμων με ιδιαίτερη οικονομική άνεση ή ατόμων τα οποία παράλληλα με τη χρήση ναρκωτικών κάνουν και εμπορία μικροτέρων ποσοτήτων προς άλλα άτομα, ώστε να εξασφαλίζουν έτσι από τους εμπόρους τη δόση τους ("Βαποράκια").

Συνακόλουθα, αρκετοί χρήστες καταφεύγουν (τουλάχιστον τον πρώτο καιρό) στα λεγόμενα "ήπια" ναρκωτικά (κυρίως χασίς: 6,8% στην έρευνα του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς για τον εξωσχολικό πληθυσμό άνω των 25 ετών) και σε χάπια ηρεμιστικών ή παυσιπόνων (αντίστοιχα ποσοστά: 6,7% - 10,5% και 5,6% - 8,5%) και αμφεταμινών (αντίστοιχα ποσοστά 2,0% και 1,2%), που μπορεί κανείς (εν μέρει) να προμηθευθεί από φαρμακεία χωρίς ανυπέρβλητες διατυπώσεις και χωρίς υψηλό κόστος.

Επιπτώσεις από τη Χρήση Ναρκωτικών

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι όλα τα ναρκωτικά ασκούν επιβλαβή επίδραση στον οργανισμό (έστω και σε διαφορετικό βαθμό ή τρόπο το καθένα) ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για ήπια ή σκληρά ναρκωτικά και για "παραδοσιακά" ναρκωτικά ή ψυχότροπες ουσίες (σύμφωνα με τη σχηματική διάκριση των δύο Συμβάσεων του ΟΗΕ).

Και τούτο διότι τα "ναρκωτικά" είναι εξ ορισμού τοξικές ουσίες, των οποίων η επανειλημμένη κατανάλωση έδηγε σε περιοδική ή χρόνια τοξινωση, δηλαδή σε δηλητηρίαση του οργανισμού. Κύριο μάλιστα γνώρισμά τους είναι, σύμφωνα και με την έννοια του νόμου (α.4 παρ.1 ν.1729/1987) ότι "δρουν στο κεντρικό νευρικό σύστημα και προκαλούν εξάρτηση του ατόμου από αυτές", δηλαδή προκαλούν ακατανίκητη ανάγκη ή επιθυμία για συνεχή χρήση του ναρκωτικού ή και για απόκτησή του με οποιοδήποτε μέσο (εξάρτηση, drug dépendance, dépendance à l'égard des drogues, Drogenabhängigkeit).

Περαιτέρω, ο οργανισμός του χρήστη παρουσιάζει σύντομα το φαινόμενο της ανοχής (tolerance), δηλαδή παρουσιάζει την τάση για αύξηση των δόσεων προς επίτευξη του ίδιου φαρμακοδυναμικού αποτελέσματος, λόγω βαθμιαίας ανοσιοποίησης του οργανισμού (σε περίπτωση που η ανοχή συνοδεύεται από βιολογικές διαφοροποιήσεις του κυττάρου, γίνεται λόγος για εδισμό ή έξη - addiction, ενώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις η εξάρτηση παίρνει τη μορφή της απλής συνήθειας -habit)¹⁰. Άλλα η αναπόφευκτη και ολοένα αυξανόμενη τροφοδότηση του οργανισμού με τις τοξικές αυτές ουσίες προκαλεί τελικά βλάβη στις λειτουργίες του εγκεφάλου (νευροψυχοτοξινωση) ή και ανικανότητα να ερμηνεύει κανείς τον εξωτερικό κόσμο όπως αυτός πράγματι είναι.

Βεβαίως οι πιο πάνω ανωμαλίες των ψυχικών λειτουργιών παρατηρούνται συνήδως έπειτα από συστηματική και χρόνια χρήση των ναρκωτικών. Ωστόσο το στάδιο της εξάρτησης και της τοξικομανίας, δηλαδή της κατάστασης εκείνης που ο χρήστης δεν μπορεί πλέον να αποβάλει την έξη της χρήσης ναρκωτικών με δικές του δυνάμεις (ά. 13 ν.1729/1987 πρβλ. και ά. 13 του ισχύσαντος ν.δ. 743/1970), έρχεται κατά κανόνα πολύ σύντομα μετά την πρώτη δόση και μάλιστα με τρόπο αναπόφευκτο, χωρίς ο χρήστης να μπορεί να παρεμποδίσει την επέλευσή της. "Σταδιακά και με τον καιρό", λέγει ένας 28χρονος ηρωινομανής, "έρχεσαι σε ένα σημείο που ζεις - κυριολεκτικά όμως αυτό - για να καταναλώνεις ηρωΐνη. Για κανέναν άλλο λόγο. Παύεις να έχεις ενδιαφέροντα. Παύεις να απασχολείς το μυαλό σου, την ψυχή σου, τα συναισθήματά σου με ο,τιδήποτε άλλο" (Βήμα - "Εβδομάδα" της 21.2.1982, σελ.2).

Συμπερασματικά, η χρόνια χρήση των ναρκωτικών προκαλεί κατά περίπτωση φθορά και καταρράκωση του οργανισμού, σωματική κα-

χεξία, μείωση της αντοχής του οργανισμού στις ασθένειες, πτώση της απόδοσης στις αθλητικές δραστηριότητες και την κοινωνική ζωή, κάμψη της σεξουαλικής ικανότητας (π.χ. στην περίπτωση του χασίς) ή και γέννηση προβληματικών παιδιών (π.χ. για τις μορφινομανείς και η-ρωϊνομανείς μητέρες). Περαιτέρω επιβάλλεται να υπογραμμισθεί η εξάπλωση που έχει αρχίσει να αποκτά το AIDS στους κύκλους των τοξικομανών με ενδοφλέβιες ενέσεις, λόγω της ευκολίας με την οποία μπορεί να μεταδοθεί το AIDS από σύριγγα¹¹. Επισημαίνεται ακόμη ότι περίπου κάθε εξάμηνο διπλασιάζεται ο αριθμός των φορέων του AIDS και ότι γι'αυτό ευδύνονται κατά κύριο λόγο οι τοξικομανείς με τις ετεροφυλικές τους σχέσεις¹².

Διοχέτευση

Διαφοροποιήσεις παρατηρούνται ακόμη ως προς τον τρόπο διοχέτευσης των ναρκωτικών στην αγορά. Ενώ δηλαδή παλαιότερα η διοχέτευση αυτή γινόταν κατά τρόπο ανοργάνωτο και ασυστηματοποίητο από τουρίστες ή άτομα του υπόκοσμου που τα προμηθεύονταν περιστασιακά (π.χ. ναυτικούς), ήδη, λόγω των τεραστίων κερδών που αποφέρει η εμπορία ναρκωτικών, τα τελευταία γίνονται αντικείμενο διακίνησης από κολοσσιαίες επιχειρήσεις και συνδικάτα του οργανωμένου εγκλήματος με επιστημονικό προσωπικό, ειδικευμένους δικηγόρους, εργαστήρια, ιδιόκτητα μεταφορικά μέτρα, εσμό πρακτόρων ("βαποράκια") κ.λπ., έτσι ώστε τα ναρκωτικά να φθάνουν και σε επαρχιακά κέντρα ή και σε χώρες με ελεγχόμενο πολιτικό καθεστώς, όπως ήταν η Σοβιετική Ένωση¹³. Θεωρείται ότι οι επιχειρήσεις εμπορίας ναρκωτικών είναι οικονομικά πιο εύρωστες ακόμη και σε σύγκριση με τις επιχειρήσεις πετρελαίου και ότι υπολείπονται λίγο μόνο από τις επιχειρήσεις εξοπλισμών, με τις οποίες άλλωστε φαίνεται ότι υπάρχουν στενοί δεσμοί, όπως τουλάχιστον δήλωσε ο ιταλός ανακριτής Giovanni Falcone¹⁴, που είχε την ευδύνη της γνωστής δίκης της Μαφία στο Παλέρμο και που τελικά, όπως είναι γνωστό, δολοφονήθηκε το 1992 απ'αυτήν.

Αντιμετώπιση από τον Νόμο

Τέλος μεταβολές παρατηρούνται ως προς την αντιμετώπιση από

την έννομη τάξη εκείνων που κάνουν κατάχρηση ναρκωτικών. Υπάρχει δηλαδή η τάση, κυρίως αφότου στους τοξικομανείς προστέθηκαν και άτομα έξω από τον "στιγματισμένο" υπόκοσμο, να αντιμετωπίζονται τα άτομα αυτά όχι σαν διεστραμμένοι και εγκληματίες, αλλά σαν ασθενείς που χρειάζονται βοήθεια.

Η τάση αυτή εκδηλώθηκε κυρίως στη Μεγάλη Βρετανία από το 1920 (και έως το 1967) και αποτυπώθηκε στο πόρισμα μιας επιτροπής ιατρών, της Επιτροπής Rolleston (1925) που πρότεινε να δίνονται τα ναρκωτικά (κυρίως μεθαδόνη) σε εγγεγραμμένους τοξικομανείς με συνταγή γιατρού. Οπωσδήποτε οι γνώμες στο δέμα για την ποινική ή όχι αντιμετώπιση του τοξικομανή διχάζονται, διότι συνήθως ο τοξικομανής στην απεγνωσμένη προσπάθειά του να εξασφαλίσει τη δόση του είναι έτοιμος να καταφύγει σε σωρεία εγκλημάτων όπως κλοπές, ληστείες, πλαστογραφίες ιατρικών συνταγών, έκδοση ακάλυπτων επιταγών, δωροδοκίες, πορνεία, προαγωγεία και κυρίως λαθραία εισαγωγή ή διακίνηση μικροποστήτων ναρκωτικών σε νέα υποψήφια δύματα-χρήστες. Οπως χαρακτηριστικά παρατηρήθηκε ως προς το τελευταίο αυτό δέμα στην ελληνική Βουλή, "Οι έμποροι ναρκωτικών εκβιάζουν και εξαναγκάζουν τους τοξικομανείς να μυούν τρείς-τέσσερις ακόμη στην τοξικομανία για να αποκτήσουν τη δόση τους. Γίνονται βαποράκια τους. Οι καινούργιοι είναι υποχρεωμένοι, εξαναγκάζονται και αυτοί και εκβιάζονται να μυήσουν άλλους τρείς ή τέσσερις κ.ο.κ. Υπολογίζεται ότι για κάθε 15 μήνες έχουμε διπλασιασμό του αριθμού των τοξικομανών"¹⁵.

Παρά την αυξημένη αυτή εγκληματικότητά τους, που για τις χώρες της Δυτ. Ευρώπης φθάνει ίσως και το 50% του όλου αριθμού συλλήψεων από την αστυνομία¹⁶, οι τοξικομανείς δεν παύουν να είναι άρρωστα άτομα, χωρίς απόλυτη δυνατότητα προσδιορισμού των πράξεών τους. Γ' αυτό και οι ισχύουσες σήμερα διεθνείς συνδήκες του ΟΗΕ προβλέπουν για τα συμβαλλόμενα Μέρη (μεταξύ των οποίων και η χώρα μας) την ακόλουθη ρύθμιση: Τα Μέρη, αντί να καταδικάσουν τους παραβάτες που κάνουν κατάχρηση ναρκωτικών ή ψυχοτρόπων ουσιών, ή να εκδώσουν απόφαση ποινικής δίωξης για αυτούς, ή συμπληρωματικά με την καταδίκη ή την έκδοση απόφασης ποινικής δίωξης, μπορούν να υποβάλλουν τα άτομα αυτά σε θεραπεία, διαφώτιση, αποδεραπεία, αποκατάσταση και επανένταξή τους στην κοινωνία (α. 36 παρ. 1.β. της Ενιαίας Σύμβασης του 1961 για τα (παραδοσια-

κά) ναρκωτικά, όπως αυτή τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο του 1972 - κυρώθηκε από τη χώρα μας αντίστοιχα με το ν.δ. 1105/1972 και τον ν. 1549/1985 - και α. 22 παρ. 1.β. της Σύμβασης του 1971 για τις ψυχοτρόπες ουσίες - κυρώθηκε από τη χώρα μας με τον ν.348/1976).

Την οδό αυτή ακολούθησε κατά βάση και ο Ελληνας νομοδέτης, προσανατολιζόμενος ολοένα και περισσότερο στη λύση της δεραπείας. Ήτσι στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα (1951), ά. 71 (ισχύει ακόμη) προβλέφθηκε η δυνατότητα εισαγωγής καταδίκων, που το αδίκημά τους μπορεί να αποδοθεί σε κατάχρηση οινοπνευματωδών ποτών ή άλλων ναρκωτικών ουσιών, σε ειδικό δεραπευτικό κατάστημα αλκοολικών και τοξικομανών. Η εισαγωγή σ' αυτό επακολουθεί την απότιση της ποινής και προϋποθέτει ότι ο κατάδικος κάνει καθ' εξη κατάχρηση ναρκωτικών.

Αργότερα, το 1954, με ειδικό νόμο για τα ναρκωτικά, δεσμοθετήθηκε η επιτυχημένη ρύθμιση ότι όσοι κάνουν καθ' εξη χρήση ναρκωτικών ουσιών και κατηγορούνται για απλή χρήση ναρκωτικών μπορούν, κατά την κρίση του δικαστηρίου, αντί να τους επιβληθεί ποινή (που στην περίπτωση αυτή θα ήταν σε βαθμό πλημμελήματος), να εισαχθούν σε ειδικό κρατικό κατάστημα προς δεραπεία και να απολυθούν υπό όρο μετά τουλάχιστον ένα εξάμηνο (α. 12 και 11 ν.δ. 3084/1954).

Το 1970, με τον νέο νόμο που αντικατέστησε εκείνον του 1954, η ρύθμιση αυτή της δεραπευτικής μεταχείρισης επεκτάθηκε για όλα τα αδικήματα ναρκωτικών που διαπράττονται από τοξικομανείς (και τα οποία επισύρουν γι' αυτούς κατ' αρχήν ποινή πλημμελήματος) και έγινε πλέον δεσμευτική για τον δικαστή, εφ' όσον βέβαια διαπιστωνόταν με πραγματογνωμοσύνη ότι ο δράστης αδυνατεί να αποβάλει αυτοδύναμα την έξη της χρήσης ναρκωτικών και ότι είχε ανάγκη ειδικής για τον σκοπό αυτό δεραπευτικής μεταχείρισης (α. 13, 14 ν.δ. 743/1970).

Τέλος με νεότερο νόμο, που αποτελεί και το ισχύον δίκαιο για την αντιμετώπιση των ναρκωτικών (ν.1729/1987, όπως τροποποιήθηκε με το α.20 ν. 1738/1987, το α. 16 ν. 1821/1988, το ά. 20 παρ. 6 ν.1868/1989 και ά. 20 ν. 1941/1991), το βασικό καθεστώς της προηγούμενης νομοθεσίας δεν άλλαξε ριζικά¹⁷. Το ίδιο μπορεί να λεχθεί και ως προς το τροποποιητικό νομοσχέδιο περί ναρκωτικών που

κατατέθηκε στην Ελληνική Βουλή την 16.11.1992.

Σε γενικές γραμμές, οι ρυθμίσεις που δεσπόισμηκαν με τον ισχύοντα ν.1729/1987 προδίδουν, πάντως, πνεύμα μιας ακόμη αυστηρότερης αντιμετώπισης των εμπόρων και των συνεργών τους και μιας επιεικέστερης μεταχείρισης των απλών χρηστών ή τοξικομανών, με παράλληλη λήψη γι'αυτούς δεραπευτικών μέτρων (βλ. εισηγητική έκδεση του νομοσχεδίου από 24.10.1986 και σχετική συζήτηση 4 υπουργών σε γιορτή νεολαίας, στην "Ελευθεροτυπία" της 23.9.1986, σελ. 21-25). Η αυστηρότητα του νόμου στράφηκε ιδιαίτερα - πλήν των εμπόρων - προς τους γιατρούς, φαρμακοποιούς, αστυνομικούς και όσους ακόμη από υπεύθυνη θέση διευκολύνουν τη διακίνηση ναρκωτικών, καθώς επίσης σε όσους τα προπαγανδίζουν ή επιχειρούν την εισαγωγή τους σε σχολεία, χώρους άμλησης, στρατώνες, κατασκηνώσεις κ.λπ. (ά. 6, 7, 8, 9 ν. 1729/1987), και μάλιστα, σύμφωνα με σχ. διάταξη του Ποινικού Κάδικα (ά. 8 στοιχ. δ'), έστω και αν η πράξη της παράνομης εμπορίας ναρκωτικών τελείται από αλλοδαπούς και στην αλλοδαπή ("αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης").

Σημειώνεται πάντως ότι στην πράξη οι επιβαλλόμενες ποινές στέρησης της ελευθερίας για εμπόρους ναρκωτικών, τουλάχιστον με βάση τον προϊσχύσαντα νόμο του 1970, δεν ήσαν πάντοτε ιδιαίτερα αυστηρές και πάντως εποίκιλλαν από δικαστήριο σε δικαστήριο (π.χ. 22 μήνες στον Δ.Τ. από το Πενταμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης την 19.3.1982 για εμπορία, κατοχή, αγορά και πώληση ναρκωτικών και 14 χρόνια στον Α.Β. από το Πενταμελές Εφετείο Αθηνών την 1.11.1982 για αγοραπωλησία 4 1/2 κιλών χασίς και μιας φιάλης χασισέλαιου) (Βλ. εφημ. "Εδνος" της επόμενης ημέρας, σελ. 7)

Αλλά και ως προς την εκτέλεσή τους οι ποινές αυτές δεν φαίνεται ότι μπορούν να επιδράσουν αποτρεπτικά στους δράστες. Διότι και όταν ακόμη η εκτέλεση των ποινών αυτών δεν ανασταλεί τελικά για όσους καταδίδουν τους συντρόφους τους, σύμφωνα με την προβληματική διάταξη του παλαιού ά. 8 ν.δ. 743/1970, που υιοθετήθηκε και από το ά. 24 ν. 1729/87¹⁸, και πάλι όμως η διάρκεια της εκτέλεσης αυτής μπορούσε έως πρόσφατα να συντμηθεί αποφασιστικά χάρη στους δεσμούς του ευεργετικού υπολογισμού και της υφ'όρον απόλυσης, έτσι ώστε ο καταδικασμένος σε 10 έτη κάθειρξης έμπορος να αποφυλακίζεται τελικά σε 3,5 ή και λιγότερα χρόνια για να συνεχίσει ανεμπόδιστα το έργο του¹⁹. Πάντως οι ευεργετικές αυτές ρυθμίσεις

καταργήθηκαν για όσους μετέχουν σε ομάδα ή οργάνωση κακουργηματικής εμπορίας ή διακίνησης ναρκωτικών με το ά.15 παρ. 1 του "αντιτρομοκρατικού" νόμου 1916/1990.

Εξάλλου η ηπιότερη μεταχείριση προς τους χρήστες ή τοξικομανείς πήρε την ακόλουθη μορφή: Δράστης που προμηδεύεται ή κατέχει ναρκωτικά σε μικρή ποσότητα (πόσο είναι αυτή επαφίεται ατυχώς κάθε φορά στην κρίση του δικαστηρίου) για δική του αποκλειστικά χρήση ή κάνει χρήση ναρκωτικών, τιμωρείται με φυλάκιση, αλλά η ποινή εκτελείται σε ειδικό σωφρονιστικό κατάστημα θεραπευτικού χαρακτήρα. Εάν, τώρα, ο δράστης αυτός δεν έχει καταδικασθεί τελεσδικά για άλλη παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών και δεν παρουσιάζει συμπόματα εξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες, το δικαστήριο του επιβάλλει το μέτρο της παρακολούθησης καταλλήλου συμβουλευτικού υποστηρικτικού προγράμματος (ά.12).

Αντίστροφα εάν ο δράστης αυτός κριθεί ως τοξικομανείς (ο νόμος δεν χρησιμοποιεί τον όρο αυτό, αλλά ομιλεί για απόκτηση έξης της χρήσης ναρκωτικών που δεν μπορεί πλέον να αποβληθεί με μόνες τις δυνάμεις τους δράστη) σύμφωνα με ειδική πραγματογνωμοσύνη, τότε παραμένει ατιμώρητος, και, κρινόμενος ως ανίκανος προς καταλογισμό κατ'ά. 34 ΠοινΚ., εισάγεται σε κατάλληλο δημόσιο νοσηλευτικό ίδρυμα και υποβάλλεται σε ειδικό πρόγραμμα θεραπείας, που καθορίζεται από το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Τέλος, εάν πρόκειται για τοξικομανή του οποίου διατάσσεται κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας η προσωρινή κράτηση ή καταδικάζεται για οποιαδήποτε (άλλη) αξιόποινη πράξη, τιμωρείται μεν, εφόσον καταδικασθεί, με ηπιότερες ποινές σε σχέση με τους μη τοξικομανείς εγκληματίες (φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών και χρηματική ποινή 50.000-10.000.000 δρχ., εκτός εάν συντρέχουν στο πρόσωπό του οι επιβαρυντικές περιστάσεις του άρδου 8), αλλά εισάγεται σε κατάλληλο σωφρονιστικό κατάστημα θεραπευτικού χαρακτήρα προς υποβολή του στο πιο πάνω ειδικό πρόγραμμα θεραπείας, ο δε χρόνος παραμονής του σ'αυτό υπολογίζεται ως χρόνος έκτισης της ποινής του (ά. 13, 14 όπως τροποποιήθηκαν με το ά..20 ν.1738/1987²⁰). Επιφυλάξεις, μπορούν να διατυπωθούν ως προς την τελευταία από τις ανωτέρω ρυθμίσεις, που συνεχίζει να "πλημμελειοποιεί" και, με κάποια κατάλληλη γνωμοδότηση, να "ιατρικοποιεί" την

περίπτωση (δήθεν) τοξικομανών ευπόρων ναρκωτικών. Πιστεύω δηλ. ότι η ρύθμιση αυτή μάλλον επιτείνει αντί να επιλύει τα προβλήματα²¹.

Εξελίξεις στον Τομέα Απεξάρτησης

Παρά τις ανωτέρω ενδιαφέρουσες νομοδετικές ρυθμίσεις για την εξωποινική μεταχείριση των χρηστών ή τοξικομανών, στην πράξη η κατάσταση δεν είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, αν και τον τελευταίο καιρό έχουν αρχίσει να γίνονται σημαντικά βήματα προς τα εμπρός. Κύριος φορέας για την ψυχική και σωματική απεξάρτηση των τοξικομανών στη χώρα μας είναι το "Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων" (ΚΕ.Θ.Ε.Α), που βασίζεται σε εκούσια διαδικασία εισαγωγής (ά. 26 ν. 1729/1987 όπως ισχύει). Στο πλαίσιο του θεραπευτικού αυτού προγράμματος, λειτουργούν Κέντρα Ενημέρωσης, ένα Ειδικό Κέντρο Σωματικής Αποτοξίνωσης στη Σίνδο Θεσσαλονίκης για άτομα σε προχωρημένο στάδιο εξάρτησης (αγωγή 15 ημερών) και πέντε Θεραπευτικές Κοινότητες για αγωγή ψυχολογικής απεξάρτησης: η "Ιδάκη" στη Σίνδο Θεσσαλονίκης, η "Εξοδος" στη Λάρισα, η "Παρέμβαση" στη Ραφήνα (κλειστές κοινότητες), η ανοιχτή Κοινότητα "Στροφή" για έφηβους στην Αδήνα (Φυλής 148) και η ανοιχτή Κοινότητα Ενηλίκων στην Αδήνα (Σταυροπούλου 15). Η συνολική δυναμικότητα των κοινοτήτων αυτών είναι 250 δέσεις.

Οσον αφορά στους καταδικαζόμενους τοξικομανείς εγκληματίες ή εκείνους που απαλλάσσονται λόγω ακαταλόγιστου, η μόνη δυνατότητα σήμερα είναι να εισαχθούν και να κρατηθούν (χωρίς να διαχωρίζονται από τους ψυχοπαθείς) στο Ψυχιατρείο Κρατουμένων της Φυλακής Κορυδαλλού ή στην Κλινική για Τοξικομανείς και Αλκοολικούς του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής στο Δαφνί, όπου βέβαια η κατάσταση είναι πράγματι αποκαρδιωτική, πολύ περισσότερο μάλιστα λόγω της εκεί ανεξέλεγκτης διακίνησης ναρκωτικών (τουλάχιστον παλαιότερα)²². Σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι από τις 850 περιπτώσεις τοξικομανών και αλκοολικών που νοσηλεύθηκαν στο Δαφνί σε χρονικό διάστημα 17 ετών, ένα ποσοστό 65% των περιπτώσεων ($N=552$) δεν ξαναπαρουσιάσθηκαν για θεραπεία, λόγω του ότι όλοι σχεδόν πέθαναν από τις επιπλοκές της τοξικομανίας τους²³... Άλλα και στο θεραπευτικό πρόγραμμα της Ιδάκης οι δυνατότητες για μια συνολική αντιμετώπιση του προβλήματός των, όπως υπολογίζεται, 60.000 πε-

που τοξικομανών της χώρας μας²⁴ είναι προφανώς ελάχιστες: Από το 1983 που λειτουργεί η "Ιδάκη" και έως το 1988 εγγράφηκαν στο πρόγραμμα μακρόχρονης (τριετούς) αποτοξίνωσης 180 άτομα και από αυτά δεωρήθηκαν ως αποδεραπευδέντα μόλις τα 40²⁵.

Θα ήταν επομένως ευχής έργο να επεκταθούν το πρόγραμμα του ΚΕ.ΘΕ.Α. ή άλλα παρεμφερή προγράμματα, παρά το υψηλότατο κόστος τους, σε άλλες περιοχές της χώρας, ίσως μάλιστα με τη χρησιμοποίηση εγκατελειμμένων οικισμών ή μοναστηριών και με βοηθητική στελέχωση από δεραπευμένους τοξικομανείς²⁶. Επίσης θα ήταν χρήσιμο να δοκιμασθεί η δυνατότητα δεραπείας με βελονισμό ή με παραπλήσιες μεθόδους²⁷, καθώς και με χρήση υποκατάστατων ναρκωτικών ουσιών, που βαθμιαία απεδίζουν τον οργανισμό, όπως η μεθαδόνη, τουλάχιστον για τις σοβαρότερες περιπτώσεις.

Στο τελευταίο αυτό δέμα, πάντως, οι γνώμες διϊστανται: Κατά μία άποψη, που υιοθετήθηκε και από το ά. 7 παρ. 2.1. ν. 1729/1987, η αγωγή με υποκατάστατες ναρκωτικές ουσίες αντενδείκνυται. Ως λόγος προβάλλεται συνήθως η σκέψη ότι η αγωγή αυτή, χωρίς να συμβάλλει απαραίτητα στον απεδισμό (αφού στηρίζεται στην, ελαπτούμενη έστω, συντήρηση του εδισμού), εγκυμονεί κινδύνους για παράλληλη κατανάλωση από τον τοξικομανή και άλλων ναρκωτικών ή για πώληση των υποκατάστατων ουσιών στη "μαύρη αγορά" μόλις του δοδεί η ευκαιρία.

Κατά μία άλλη άποψη, η αγωγή αυτή είναι ο μόνος τρόπος για να μπορέσει ο τοξικομανής να αποβάλει βαθμιαία την έξη του χωρίς να φθάνει σε δραματικά σύνδρομα στέρησης και στη συνακόλουθη τέλεση εγκλημάτων ή στην αυτοκτονία ("Blocking theory", σε χρήση στην Ιταλία και εν μέρει στην Ολλανδία)²⁸. Κατά τη γνώμη μου, η αγωγή με μεθαδόνη, υπό υπεύθυνη ιατρική περίθαλψη δια μηδούσε πράγματι να επιτραπεί και στη χώρα μας, ίσως και για τον πρόσδετο λόγο των προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί από την απειλητική διάδοση του ιού του AIDS στους ηρωινομανείς συνεπεία της ανεξέλεγκτης χρήσης τυχόν μολυσμένων ενδοφλέβιων ενέσεων μεταξύ τους²⁹.

Τέλος και σε επίπεδο κοινωνικής επανένταξης, με παροχή βοήθειας σε αποδεραπευόμενους ή αποδεραπευμένους τοξικομανείς για την επαγγελματική και κοινωνική τους αποκατάσταση, η κατάσταση (με εξαίρεση ίσως το πρόγραμμα του ΚΕ.ΘΕ.Α.) δεν φαίνεται να έχει βελτιωθεί πολύ από το 1978, όταν σε σχετική συζήτηση οι υπηρεσίες

που είναι επιφορτισμένες με το έργο αυτό είχαν χαρακτηρισθεί από υπεύθυνα χείλη ως σχεδόν ανύπαρκτες³⁰.

Εξελίξεις στον Τομέα Δίωξης

Πέρα όμως από τις αποδαρρυντικές αυτές διαπιστώσεις ως προς την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών σε δικαστικό-θεραπευτικό επίπεδο, εξίσου απογοητευτική εμφανίζεται η κατάσταση και στο επίπεδο της αστυνομικής και τελωνειακής δίωξης, όπως άλλωστε και γενικά στη Δυτική Ευρώπη όπου, κατά υπολογισμούς, μόλις το 5% των διακινούμενων ναρκωτικών επισημαίνεται από τις διωκτικές αρχές³¹. Ειδικά για τη χώρα μας το ποσοστό των φορτίων που συλλαμβάνονται στον Εβρο υπολογίζεται σε μόλις 10% του συνόλου των διακινούμενων φορτίων³². Σημειώνεται μάλιστα ότι ένας γερμανός που συνελήφθη από την Ασφάλεια Προαστίων την 10.3.1983 έπειτα από καταγγελία ιδιώτη, είχε ήδη επιτύχει να ταξιδέψει στο Νεπάλ δεκαπέντε φορές και να φέρει μαζί του μεγάλες ποσότητες χασίς, χωρίς ποτέ να γίνει αντιληπτός στους ελέγχους εισόδου της χώρας μας³³.

Τις επικίνδυνες διαστάσεις από την αυξανόμενη λαθρεμπορία ναρκωτικών στη χώρα μας είχε υπογραμμίσει από το 1976 ο τότε διευθυντής της Υπηρεσίας Τελωνειακών Ερευνών Σπ. Κανελλόπουλος³⁴. Επίσης και το 1982, ο τότε ταγματάρχης Παν. Ηλιόπουλος, προϊστάμενος της Υπηρεσίας Δίωξης Ναρκωτικών στην Ασφάλεια Προαστίων Πρωτειουάρης, σε εμπιστευτική έκδεση που συνέταξε μετά τη συμμετοχή του σε ειδική διάσκεψη αντιπροσώπων από 24 χώρες στη Βιέννη για τα ναρκωτικά, ετόνισε ότι οι μεγαλύτερες ποσότητες ναρκωτικών που προορίζονται για την Ευρώπη περνούν από τους θαλάσσιους δρόμους της Ελλάδας (κυρίως κάτω από την Κρήτη) και ότι μια τέτοια διακίνηση είναι πολύ δύσκολο να επισημανθεί από τις διωκτικές αρχές λόγω της χρονιμοποίησης από τους λαθρεμπόρους ταχύπλοων σκαφών και της αξιοποίησης προς διευκόλυνσή τους αραιοκατοικημένων ή ερημικών νησιών (π.χ. Γαύδος, Κουφονήσια)³⁵.

Το Κύκλωμα Παραγωγή-Διάθεση-Κατανάλωση

Οπωσδήποτε η κατάσταση δα μπορούσε να τεθεί κάπως υπό έ-

λεγχο εάν αντιμετωπίζόταν με περισσότερο οργανωμένο τρόπο το κύκλωμα παραγωγή-διάθεση-κατανάλωση ναρκωτικών, που αποτελεί και τη σπονδυλική στήλη της όλης διακίνησης των ναρκωτικών.

Ως προς την παραγωγή ναρκωτικών, πέρα από τους ελέγχους που μπορούν να εντατικοποιηθούν στη χώρα μας για τους καλλιεργητές ινδικής κάνναβης, σημασία έχει κυρίως να περιορισθεί η παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών στους τόπους προέλευσής τους (π.χ. Βολιβία) και η αντικατάσταση των καλλιεργειών αυτών με άλλες (π.χ. με φυτείες καφέ αντί για "κόκα").

Προς την κατεύδυνση αυτή γίνονται τελευταία πολλές συντονισμένες ενέργειες σε διακρατικό επίπεδο, ιδιαίτερα όμως στο πλαίσιο του ΟΗΕ: Ήδη με τις συμβάσεις του 1961 και του 1971 (ανωτ.) ρυθμίστηκε η διεθνής συνεργασία και ο έλεγχος στη διακίνηση ναρκωτικών, η λήψη μέτρων για την καταπολέμησή τους και η συνεχής πληροφόρηση του ΟΗΕ για την εφαρμογή των Συμβάσεων αυτών από τα Συμβαλλόμενα Μέρη. Επίσης, μια νέα Σύμβαση κατά της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ψηφίσθηκε στη Βιέννη το Δεκέμβριο του 1988, έπειτα από σχτ. διαβουλεύσεις 3.000 αρμοδίων εκπροσώπων από 138 χώρες που είχαν γίνει στην ίδια πόλη πριν 1 1/2 χρόνο (η Σύμβαση αυτή κυρώθηκε ήδη και από τη χώρα μας με τον ν.1990/1991). Περαιτέρω, ανάλογες πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί μ.ά. στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης μέσω της "Ομάδας Pompidou" και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, μέσω της Ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (έγκριση σχτ. ψηφίσματος τον Οκτώβριο 1986) ή και κατά τις συναντήσεις αρμοδίων Υπουργών και χωρών-μελών (Δικαιοσύνης, Εσωτερικών κ.λπ.) Επίσης σημαντική υπήρξε η λεγόμενη "Διακήρυξη της Καρδαγένης" που εκδόθηκε την 15.2.1990, μετά το τέλος της συνάντησης που είχαν εκεί οι Πρόεδροι ΗΠΑ, Βολιβίας, Κολομβίας και Περού για την καταπολέμηση των ναρκωτικών (βλ. περ. "Διεθνής Επιθεώρηση" 1/1990, σελ. 44-47).³⁶

Ως προς τη διάθεση των ναρκωτικών στους χρήστες τους, σημαντικές πρόοδοι μπορούν να γίνουν εάν οργανωθεί αποτελεσματικά η διενέργεια ελέγχων για την ανεύρεσή τους, τόσο στα σημεία εισαγωγής από το εξωτερικό, όσο επίσης στα σημεία όπου αυτά διατίθενται (καφετέριες, σχολεία, μπάρ, φυλακές, κ.λπ.). Επίσης πρέπει να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα από την κατάχρηση (δηλ. τη χρήση για μη

ιατρικό σκοπό) ναρκωτικών ουσιών που διατίθενται από τα φαρμακεία (π.χ. μορφίνη, κωδεΐνη).

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις απαιτείται η αποφασιστική ενίσχυση των διωκτικών αρχών στο έργο τους, π.χ. με εξοπλισμό των λιμενικών αρχών με ταχύπλοα σκάφη και εξασκημένους σκύλους, με αύξηση του αριθμού και εξειδίκευση των λιμενικών-αστυνομικών-τελωνειακών οργάνων που ασχολούνται με τη δίωξη των ναρκωτικών, με λήψη αυστηρότερων μέτρων για τον έλεγχο της διακίνησης επικίνδυνων φαρμάκων από τους ιατρούς και τους φαρμακοποιούς.

Πέρα όμως από το δύσκολο έργο του εντοπισμού των διακινουμένων ναρκωτικών, καίρια σημασία για την ολοκληρωμένη καταπολέμηση της διάθεσης εμφανίζει και η επιτυχής αντιμετώπιση του προβλήματος σε νομοδετικό, δικαστικό και σωφρονιστικό επίπεδο. Θα πρέπει δηλαδή και στα τρία αυτά επίπεδα να εφαρμόζεται ο νόμος με ιδιαίτερη αισθητρότητα για τους μεγαλέμπορους ναρκωτικών και τους συνεργούς τους, ίσως ακόμη και με την επιβολή στις σοβαρότερες περιπτώσεις της ποινής του δανάτου *de lege ferenda*, ενώ παράλληλα απαιτείται να τυγχάνουν οι χρήστες ναρκωτικών και οι τοξικομανείς μιας πραγματικής δεραπευτικής αγωγής σε κατάλληλα ιδρύματα και από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό, εκτός φυλακών.

Ενα οξύ πρόβλημα που τίθεται εδώ από την άποψη της υιοθέτησης μιας ορθολογικής νομοδετικής πολιτικής είναι κατά πόσον η χρήση του χασίς και της μαριχουάνας πρέπει ή όχι να αντιμετωπίζεται με ποινικό κολασμό, ως ενδεχόμενος προθάλαμος και προστάδιο σκληρότερων ναρκωτικών. Από τη μία πλευρά υποστηρίζεται ότι η ταύτιση στον ποινικό νόμο της αντιμετώπισης του χασίς με εκείνη των άλλων ("σκληρών") ναρκωτικών δημιουργεί ψυχολογικά την εντύπωση ότι και τα άλλα ναρκωτικά θα είναι εξίσου ελαφρά με το χασίς, έτσι ώστε ο χρήστης να προχωρεί ευκολότερα σ' αυτά, πολύ περισσότερο μάλιστα διότι το χασίς διακινείται και αυτό τώρα από τους εμπόρους της ηρωίνης, που ελέγχουν έτσι πλήρως την αγορά και μπορούν να δημιουργούν τεχνητές ελλείψεις σε χασίς και να προωθούν με τον τρόπο αυτό άλλα σκληρότερα ναρκωτικά.

Από την άλλη όμως πλευρά επισημαίνεται ότι και το χασίς, όπως επίσης και ορισμένα "χάπια" (π.χ. τα ηρεμιστικά) δημιουργούν ψυχική, έστω, εξάρτηση και ότι μετά κάποιο στάδιο ο χρήστης τους, μη βρίσκοντας πλέον ευχαρίστηση σ' αυτά, θα αναζητήσει ισχυρότερες "συ-

γκινήσεις" στα σκληρά ναρκωτικά, είτε στην καθαρή τους μορφή, είτε σε μείζη με ήπια ναρκωτικά. Τη ρητή διάκριση μεταξύ ήπιων και σκληρών ναρκωτικών (soft and hard drugs:ta δεύτερα ορίζονται ότι "προκαλούν σοβαρή βλάβη στην υγεία") υιοθετούν π.χ. η ισπανική νομοδεσία όπως αυτή διαμορφώθηκε με τον ν. 8 της 25.6.1983 και τον οργανικό ν. 1 της 24.3.1988 (τροποποίηση του ά. 344 ΠοινΚ), η ολανδική νομοδεσία της 23.6.1976 και της 4.9.1985³⁷, αλλ' όχι και ο ιταλικός ν. 162/1990, που τροποποίησε τον ν. 685/1975.

Αντίθετα, η Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που ασχολήθηκε με το θέμα³⁸ και η Επιτροπή Ναρκωτικών του ΟΗΕ σε απόφασή της από 6-10.2.1984 ως προς τον χαρακτηρισμό σαν "ψυχοτρόπων" μιας σειράς ηρεμιστικών κ.ά. ουσιών σε "χάπια"³⁹, κλίνουν προς την άποψη της μη διάκρισης μεταξύ ειδών ναρκωτικών. Επίσης και στο πόρισμα της Διακομματικής Επιτροπής για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών που ψηφίσθηκε ομόφωνα από όλα τα μέλη της Επιτροπής και συζητήθηκε στην Ελληνική Βουλή την 1.6.1992, τονίζεται ρητά (σελ. 18) ότι κατά την Επιτροπή "θα ήτο καταστρεπτική η νομιμοποίηση ή η μη ποινικοποίηση της διακίνησης και χρήσης των σκληρών κυρίως ναρκωτικών ουσιών που είναι εξαιρετικά εδιστικές".

Η τελευταία αυτή τοποθέτηση αποτελεί και προσωπική μου γνώμη εν όψει των επιζήμιων για τον οργανισμό συνεπειών από τη χρήση ναρκωτικών οποιουδήποτε είδους, όπως οι συνέπειες αυτές αναλύθηκαν ανωτέρω, αν και επιβάλλονται διαφοροποιήσεις στην ποινική αντιμετώπιση των κατ'ιδίαν ουσιών. Πάντως το πρόβλημα αυτό είναι ιδιαίτερα αμφισβητούμενο και για τη λύση του προβάλλονται εξ ίσου ισχυρά επιχειρήματα καί από τις δύο πλευρές, όπως τούτο προκύπτει από την σχετική διαμάχη των επιστημόνων Αθ. Αβραμίδη (υπέρ της μη διάκρισης) και Κλ. Γρίβα, Γ. Οικονομόπουλου (υπέρ της διάκρισης μεταξύ ήπιων και σκληρών ναρκωτικών).⁴⁰

Τόσο η παραγωγή όσο και η διάθεση ναρκωτικών ως κύριο στόχο εξυπηρετούν την κατανάλωση της ουσίας από τον χρήστη. Άλλα για να μπορέσει ο υποψήφιος χρήστης να μείνει ανεπηρέαστος στην προσφορά του ναρκωτικού και στις υποσχέσεις που συνοδεύουν αυτή την προσφορά "για μια καλύτερη ζωή, χωρίς άγγη και δυστυχία", δια πρέπει να είναι άνθρωπος θωρακισμένος με ιδιαίτερα σταθερό χαρακτήρα, γνώση των προβλημάτων και εμπεδωμένες αρχές για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων⁴¹. Σε αντίθετη περίπτωση ο υπο-

ψήφιος χρήστης δα επιζητήσει να νοιώσει την πρόσκαιρη ευχαρίστηση των ναρκωτικών ακόμη και όταν δεν δα έχει στη διάθεσή του τα ανάλογα ναρκωτικά, χρησιμοποιώντας π.χ. νόμιμα φάρμακα σε μεγάλες ποσότητες (π.χ. αντιβηχικά ή αντιπαρκινσονικά φάρμακα, ασπιρίνες) ή και φυσικά προϊόντα με ναρκωτικές ιδιότητες (π.χ. μοσχοκάρυα).

Επομένως, από το κύκλωμα παραγωγή-διάθεση-κατανάλωση, το στοιχείο της κατανάλωσης, όπως αυτό ενσαρκώνται στο πρόσωπο του χρήστη, φαίνεται ότι διαδραματίζει τον πρωτεύοντα ρόλο τόσο για την προώθηση της ουσίας στην αγορά, όσο και για τη μείωση της κατανάλωσής της. Αντίστοιχα, ως μόνη δυνατότητα ριζικής αντιμετώπισης του προβλήματος των ναρκωτικών προβάλλει η περαιτέρω δωράκιση του μηχανισμού αναστολών του υποψήφιου χρήστη και, συνακόλουθα, η λήψη όλων των αναγκαίων προληπτικών μέτρων γενικού και ειδικού χαρακτήρα, ώστε να χτυπηθούν τα βαθύτερα αίτια του προβλήματος. Ποιά είναι όμως τα αίτια αυτά;

Αίτια Στροφής προς τα Ναρκωτικά

Έχει διαπιστωθεί ότι η στροφή προς τα ναρκωτικά παρουσιάζεται κυρίως σε εποχές ανασφάλειας, αναταραχής και αμφισβήτησης. Μεγάλη διάδοση σημείωσαν έτσι τα ναρκωτικά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και έπειτα στις ευρωπαϊκές χώρες κατά την περίοδο που επακολούθησε την οικονομική κρίση του 1929, κατά τη δεκαετία μετά τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο και, ακόμη, κατά την περίοδο μετά την ανάμειξη των Αμερικανών στον πόλεμο του Βιετνάμ και τη διεθνή φοιτητική αναταραχή της δεκαετίας '60. Κατά τις περιόδους αυτές της αναστάτωσης, όπως με οξυδέρκεια είχε παρατηρήσει από παλιά ο Θουκυδίδης (Β' 53, Γ' 45, Γ' 82), χάνεται η πίστη προς τις αξίες και τον άνθρωπο, παρατηρείται έντονη απογοήτευση, δυσφορία στον πόνο ή τις δυσκολίες και διάθεση για άμεση απόλαυση των πάντων ή και για αυτοκαταστροφή.

Ενα τέτοιο περιβάλλον άγχους έχει δημιουργηθεί και στην Ελλάδα κατά τα τελευταία έτη λόγω των ποικίλων δομικών μεταβολών που έχουν συντελεσθεί στην κοινωνία μας: άμετρη αστικοποίηση, ψυχολογία υπερκαταναλωτισμού και αντιπαραγωγικότητας (που οδηγεί σε αίσθημα αδράνειας και αναζήτησης νέων "απολαύσεων"), δυσσυμμε-

τρία μεταξύ διαδέσιμων μέσων και επιτευκτέων σκοπών (που συνεπάγεται εύκολες απογοητεύσεις), χαλάρωση των οικογενειακών δεσμών, αλλά και των ενδιάμεσων κοινωνικών μορφών που γεφυρώνουν τη σύγχρονη "πυρηνική" οικογένεια με την ευρύτερη κοινωνία (π.χ. γειτονιά), προβλήματα των νέων να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους και στη συνέχεια να βρούν δουλειά - αυτοί είναι μερικοί από τους παράγοντες που επιτείνουν το συναίσθημα του κενού ή της απογοήτευσης στην εποχή μας και που οδηγούν ορισμένους νέους στην αναζήτηση δρόμων - συνήθως μονής κατεύθυνσης - για διαφυγή προς εφήμερους τεχνητούς "παραδείσους".

Άλλα η γενική αυτή "περιρρέουσα ατμόσφαιρα" αποτελεί μία μόνο παράμετρο - και δη την πιο γενική - για την ερμηνεία του φαινομένου. Υπάρχουν όμως και άλλοι ειδικότεροι παράγοντες που συμβάλλουν αποφασιστικά στη διάδοση των ναρκωτικών. Τέτοιοι παράγοντες δα πρέπει ν'αναζητηθούν:

α) Στην προσωπικότητα του ατόμου: Οι χρήστες είναι συνήθως άτομα νεαρής ηλικίας με ριψοκίνδυνο χαρακτήρα, που στην αρχή της χρήσης νομίζουν ότι θα ελέγχουν την εξάρτηση, ή ατόμα αγχώδη και συναισθηματικώς ανώριμα, που δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν οδυνηρές γίατα συναισθηματικές καταστάσεις, όπως η απογοήτευση και ο φόβος.

β) Σε καταλυτικές για την ψυχολογία του ατόμου εμπειρίες, όπως ο δάνατος κάποιου αγαπημένου προσώπου, η διάλυση της οικογένειας, η έλλειψη κατανόησης από το άμεσο περιβάλλον, η επαγγελματική αποτυχία, κ.λπ.

γ) Σε παρουσία ευκαιριών για χρήση ναρκωτικών ουσιών από τους κύκλους της συναναστροφής ή του επαγγέλματος (σχέσεις με χρήστες, με ναυτικούς, με αλλοδαπούς τουρίστες ή φοιτητές, με ορισμένα άτομα ιατρικών ή παραϊατρικών επαγγελμάτων).

δ) Σε μιμητισμό, υποβολή ή νοσηρή περιέργεια για αναζήτηση "νέων δυνατών συγκινήσεων", καθώς και σε εσώτερη ανάγκη για επιβεβαίωση της υποτιθέμενης "ωριμότητας" ή "λεβεντιάς" του ατόμου.

ε) Σε έλλειψη κατάλληλης ενημέρωσης του κοινού ή επαγρύπνησης από την Πολιτεία ως προς τις διαπιθέμενες στην αγορά ναρκωτικές ουσίες (παράνομες ή φαρμακευτικές). Ενδεικτικό της σχετικής κατάστασης στη χώρα μας είναι το γεγονός ότι το κύριο βάρος του αγώνα για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών στο πρό-

βλήμα των ναρκωτικών έχει αναληφθεί όχι από την Πολιτεία, με εξαίρεση, ίσως, την πρόσφατη δημιουργία του "Κεντρικού Συμβουλίου Καταπολέμησης της Διάδοσης των Ναρκωτικών" - ΚΕΣΥΚΑΝΑ, αλλά από ιδιωτικές οργανώσεις, συχνά αντιμαχόμενες μεταξύ τους, όπως η Πανελλήνια Συντονιστική Επιτροπή ενάντια στα Ναρκωτικά - ΠΑΣΕΝ, η Επιτροπή για τη Σωστή Ενημέρωση και Αντιμετώπιση των Ναρκωτικών - ΕΣΕΑΝ, η Πολιτική Αμυνα στο Λευκό Θάνατο - ΠΑΣΛΘ, το Εθνικό Συμβούλιο κατά των Ναρκωτικών, οι "Φίλοι της Ιδάκης", ο Σύνδεσμος Αποκατάστασης Τοξικομανών, και ο Πανελλήνιος Αντιναρκωτικός Αγώνας - ΠΑΝΤΑ.

στ) (σπανιότερα) σε εθισμό του οργανισμού λόγω (επιτρεπτής) χρήσης ναρκωτικών κατά τη διάρκεια επωδύνης ασθένειας ή νευρικής κρίσης ή υπερβολικής κόπωσης⁴².

Πολύ συχνά στους παράγοντες αυτούς προστίθεται και η δόλια διοχέτευση του ναρκωτικού στην αγορά από εμπόρους, προαγωγούς ή ναρκομανείς - "βαποράκια", με απ'ευθείας προσηλυτισμό των υποψηφίων δυμάτων. Το ενδιαφέρον των ανδρώπων αυτών στρέφεται προ πάντων σε νεαρά άτομα (παιδικής ή εφηβικής ηλικίας), συνήθως ευκατάστατα, επιπόλαια και δήθεν "χειραφετημένα", στα οποία τα ναρκωτικά προσφέρονται στην αρχή δωρεάν έξω από τα σχολεία, μέχρις ότου τα δύματα εθισδούν στη χρήση τους⁴³.

Τα επιχειρήματα των διακινητών της ουσίας είναι συνήθως δύο: πρώτον, ότι τα ναρκωτικά είναι μόδα και όποιος δεν τα παίρνει θεωρείται αναχρονιστικός και δεύτερον, ότι μπορεί κανείς να σταματήσει τη χρήση των ναρκωτικών οποτεδήποτε χωρίς πρόβλημα ή, ότι και αν ακόμη τα συνηθίσει, μπορεί να κάνει μια "αποτοξίνωση" και να ξαναθρεύ την υγεία του. Είναι όμως φανερό από όσα προηγήθηκαν ότι κανένα από τα επιχειρήματα αυτά δεν ευσταθεί, αφού: πρώτον, η μόδα προϋποθέτει μιαν αύξουσα γενική συναίνεση του κοινού, ενώ στην εδώ περίπτωση η πλειονότητα των νέων μας αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου απορρίπτει τα ναρκωτικά, σχεδόν ομόφωνα (ποσοστό 87,5% εκείνων που ρωτήθηκαν στην έρευνά του ΕΚΚΕ αν η χρήση ναρκωτικών (χασίς) δα πρέπει να είναι αξιόποινη, απάντησαν καταφατικά⁴⁴, ενώ και σε έρευνα εθδομαδιαίου περιοδικού ως προς τα τρία κυριότερα εγκλήματα που θα πρέπει να τιμωρούνται με θανατική ποινή, στη δεύτερη δέση, αμέσως μετά το βιασμό ανήλικων παιδιών, ήλθε η εμπορία ναρκωτικών⁴⁵). Εξάλλου υπάρχουν ενδείξεις ότι

σε ορισμένες χώρες (Δυτική Γερμανία, Σουηδία) ο αριθμός ατόμων που έκαναν ή κάνουν χρήση ναρκωτικών έχει αρχίσει να υποχωρεί δε-αματικά σε σχέση με τους αντίστοιχους αριθμούς των αρχών της δε-καετίας του '70, ώστε και από αυτήν την πλευρά να μη μπορεί πλέον να γίνεται λόγος για "μόδα"⁴⁶.

Δεύτερον, τα ναρκωτικά είναι από τη φύση τους και εξ ορισμού ουσίες που προκαλούν μόνιμη ψυχική ή σωματική εξάρτηση του ατό-μου από αυτές, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ο χρήστης τους ούτε να τα σταματήσει όποτε δέλει αυτός, αλλά ούτε και να υποβληθεί με με-γάλες πιθανότητες επιτυχίας σε κάποια θεραπεία. Οπως εξήγησε χα-ρακτηριστικά ένας νέος 35 ετών με προσωπικές εμπειρίες στα ναρ-κωτικά, "όλοι ξεκινούν διατεθειμένοι να είναι πολύ προσεκτικοί. Πι-στεύουν ότι είναι πιο ξύπνιοι από τους άλλους που έχουν αφεδεί στη μοίρα τους. Τελικά όμως από ένα σημείο και ύστερα αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο (...). Ακόμα, όταν πρωτεξεκινούν, τρέφουν τη μεγάλη αιτα-πάτη ότι είναι αρκετά δυνατοί και μπορούν όποτε δελήσουν να στα-ματήσουν την ηρωΐνη"⁴⁷.

Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Ποιά μέτρα όμως μπορούν να ληφθούν (εκτός από τα δεσμοδετη-μένα ήδη και προαναφερθέντα κατασταλτικά ή θεραπευτικά μέτρα) για την αντιμετώπιση της κατάστασης στη χώρα μας: Κυρίως νομίζω ότι τα μέτρα αυτά πρέπει να έχουν ένα γενικότερο κοινωνικό χαρα-κτήρα και να ενισχύσουν τους "παραδοσιακούς" κοινωνικοποιητικούς δεσμούς (σχολείο, οικογένεια, εργασία)⁴⁸. Θα πρέπει επομένως τα μέ-τρα αυτά να περιλάβουν (ως προς τη νεότητα) ρυθμίσεις όπως η κα-τάρτιση ενός λιγότερου πιεστικού και περισσότερο συγχρονισμένου σχολικού προγράμματος, η ορδολογικότερη οργάνωση των δεμάτων επαγγελματικού προσανατολισμού και επαγγελματικής αποκατάστα-σης, η ενίσχυση της οικογένειας ως φορέα επικοινωνίας και διαλό-γου, η στροφή προς μια παιδεία με ανθρωπιστικότερο χαρακτήρα και ιδεώδη.

Επίσης, ειδικότερα μέτρα για αποτροπή του εδισμού των νέων στα ναρκωτικά θα ήσαν η δημιουργία κέντρων νεότητας με αληθινές δυ-νατότητες για ψυχαγωγία και για ανάπτυξη αθλητικών ή άλλων ενδια-

φερόντων, η επιστημονική και χωρίς δραματοποιήσεις ενημέρωση των μαθητών και του κοινού (μέσω του σχολείου, των συλλόγων γονέων, των ειδικών στο δέμα οργανώσεων και των μέσων μαζικής επικοινωνίας) για το τι κρύβεται πίσω από το παιχνίδι των ναρκωτικών και ιδίως η εμπέδωση της διαπίστωσης ότι τα ναρκωτικά, μολονότι συχνά καταναλίσκονται σε εκδήλωση αυτονομίας και αυτοπροσδιορισμού, οδηγούν τελικά στη χειρότερη μορφή εξάρτησης και υποδούλωσης, ασυμβίβαστης με την προσωπικότητα οποιουδήποτε ελεύθερου ανδρώπου.

Υποσημειώσεις

1. Πρβλ. Πρακτικά Βουλής της 19.4.1988, συνεδρ.ΡΗ' σελ.5375 αλλά και σελ.5382.

2. Πρβλ. με ανάλογο πνεύμα και βλ. Γωγούση, Ναρκωτικά και Τοξικομανίες, Θεσσαλονίκη 1973, σελ.7,9.

3. Π.χ. την 25.11.1980, Πρακτικά Βουλής, συνεδρ. ΛΣΤ', σελ.1697-1702, την 29.1.1982, αυτόδι, συνεδρ. ΛΔ', σελ.1077-1080, την 23.2.1982, αυτόδι, συνεδρ. ΝΑ', σελ.1787-1795.

4. Π.χ στο "Βήμα" της 12.4.1981 και της 21.2.1982, στο "Ριζοσπάστη" της 8.2.1981, της 3.1.1982 κ.εξ., στη "Μεσημβρινή" της 8.3.1982 κ.εξ., στην "Απογευματινή" της 6.7.1981 κ.εξ., στα "Νέα" της 20.12.1982 κ.εξ., στην "Καθημερινή" της 28.3.1982, σελ.4.

5. βλ. ενδεικτικά στους επιμελημένους βιβλιογραφικούς πίνακες που συνέταξε και δημοσίευσε ο Ιωάννης Παπαγεωργίου στα "Αστυνομικά Χρονικά", τ.ΚΔ': 1976, σελ.485-489, τ.ΚΣΤ': 1978, σελ.260-262, τ.ΚΗ': 1979, σελ.544-545 και τ.ΛΑ': 1982, σελ.248-249 και στην "Αστυνομική Επιθεώρηση", Νοέμβριος 1988, σελ.734-737 πρβλ. και σχτ. βιβλιογρ. ενημέρωση από τον Ν.Ευαγγέλου στην εφημερίδα "Καθημερινή" της 31.7.1988, σελ.18.

6. βλ. Πρακτικά Βουλής της 23,25,26 Φεβρουαρίου, 4,9,11,12 Μαρτίου, 1,2,3,7,8 και 9 Ιουλίου 1987.

7. Πρβλ. Σταμ. Μεσημέρη, Οι ναρκομανείς και το κοινωνικό σύστημα, Αθήνα ΟΔΕΒ, 1975, σελ.22 επ.

8. Πάντως, σύμφωνα με στοιχεία που δόθηκαν στη δημοσιότητα από έρευνες των καθηγητών Μ. Μαρσέλου (βλ. π.χ. εφημ. "Τα Νέα" της 22.6.1992, σελ. 23) και Κωνστ. Στεφανή (βλ. εφημ. "Απογευματινή" της 17.11.1992, σελ. 10), προκύπτει αντίστοιχα ότι κατά την επιταεία 1983-1990 τριπλασιάσθηκε ο αριθμός των μαθητών της τρίτης τάξης των Λυκείων της Αθήνας που κά-

νουν χρήση ναρκωτικών ουσιών, κυρίως κάνναβης και ηρεμιστικών [από 2,4% έφδασαν σε 7,1%] και ότι γενικότερα το 36% των μαθητών έχουν κάνει τουλάχιστον μια φορά χρήση ναρκωτικών ουσιών.

9. Οι έρευνες έγιναν από το Ινστιτούτο Ερευνας της Νεότητας, βλ. J.Frank, Critical Analysis and Description of the Drugs Problem in the Ten Member States of the European Community, January 1984, σελ. 154.

10. Βλ. σχτ. Αντ.Κουτσελίνη, "Ναρκωτικά", εις Αντ.Τριχοπούλου /Δ.Τριχοπούλου, Προληπτική Ιατρική, Αδήνα: Παρισιάνος, 1986, 149-156, πρβλ. J.F.Kramer/D.C.Cameron (eds.), A Manual on Drug Dependence, Geneva: World Health Organization, 1975, σελ.13 επ. και G.G.Nahas / H.C.Frick // T.Gleaton / K.Schuchard / O.Moultion, "A drug policy for our times", εις UN Bulletin on Narcotics, τ.38: 1986, τεύχη 1 και 2, σελ.6 επ.

11. Πρβλ. την "Εκδεση της Εξεταστικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για το πρόβλημα των Ναρκωτικών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας", Εισηγητής: Sir Jack Stewart - Clark, Βρυξέλλες - Λουξεμβούργο, Σεπτ. 1986, σελ.93 επ.

12. Βλ. Πρακτικά Βουλής της 19.4.1988, Συνεδρ. ΡΗ', σελ. 5376.

13. Βλ. Rapport de l' Organe international de contrôle des stupefiants pour 1987, New York:Nations Unies, 1987, σελ. 18 και εφημ. "Τα Νέα" της 30.6.1988, σελ. 36, όπου αναδημοσίευση άρδρου του σοβιετικού Πρακτορείου Τύπου "Νοβόστι" με τίτλο "Ναι, έχουμε τοξικομανείς".

14. Πρβλ. Εκδεση της Εξεταστικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ανωτ. (σημ. 11) σελ. 16 και εφημ. "Βήμα" της 26.12.1982, σελ. 9 και "Καθημερινή" της 23.10.1986, σελ. 4. Για τη σχέση των ναρκωτικών με οργανώσεις όπως η Μαφία και η CIA βλ. π.χ. τα ενδιαφέροντα δημοσιεύματα στην εφημ. "Βήμα" της 5.6.1982, σελ. 10, της 29.5.1983, σελ. 1 και στα "Νέα" της 24.1.1978, σελ. 3, καθώς και την εισήγηση του Ι.Σ. Παπαδόπουλου στην έκδοση του Ομίλου Εδελοντών "Η απειλή των ναρκωτικών", Αδήνα 1978, σελ. 56.

15. Πρακτικά Βουλής της 19.4.1988, συνεδρ. ΡΗ', σελ. 5374 πρβλ. και Ηλ. Δασκαλάκη, Οι συνέπειες της θεσμικής αντίδρασης στη χρήση των ναρκωτικών ουσιών, περ. "Σύγχρονα Θέματα" Δεκ. 1981, σελ. 90-92.

16. Εκδεση της Εξεταστικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ανωτ. (σημ. 11) σελ. 13. Ως προς αντίστοιχα ποσοστά στις Ην. Πολιτείες πρβλ. εφημ. "Τα Νέα" της 31.1.1983, σελ. 2 και ιδίως την έρευνα του Fr. Bruno "Combatting Drug Abuse and Related Crime", Rome:Fratelli Palombi - UNSDRI, 1984, σελ. 157 επ.

17. Πολλοί μίλησαν για απλή "μεταγλώτισση" στη δημοτική του ν.δ. 743/1970:βλ. σχτ. Εκδεση της Επιτροπής Ιατρικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης στην εφημ. "Ελευθεροτυπία" της 5.1.1987, σελ. 14-15,7.1.1987, σελ. 14-15 , 8.1.1987, σελ. 12-13, 9.1.1987, σελ. 18-19 και 10.1.1987, σελ. 18-19. Βλ. περαιτέρω κριτική αυτού του νομοδετήματος ως σχεδίου νόμου ή με την τελική του μορφή:από τον Αδ. Αθραμίδη στην εφημ. "Καθημερινή", της 26.1.1988, σελ. 5, της 27.1.1988, σελ. 5 και της 28.1.1988, σελ.5, από τους

συνεργάτες του περιοδικού "Τετράδια Ψυχιατρικής" Οκτ.-Δεκ. 1986 (ειδικό αφιέρωμα) και από τους συνεργάτες της εφημ. "Έλευθεροτυπία" στην ειδική στήλη της εφημερίδας "Διάλογος για τα Ναρκωτικά" της 2.2.1987, σελ. 20 κ.εξ., από τον Κ. Τσαρούχα σε έρευνά του στην "Έλευθεροτυπία" της 25.8.1986, σελ. 12-13 κ.εξ., και από τους συνεργάτες της εφημ. "Αυγή" της 14.9.1986, σελ. 17.

18. Πρβλ. σχτ. άρθρο του Ηλ. Αναγνωστόπουλου, στην "Έλευθεροτυπία" της 8.3.1987.

19. Βλ. σχτ. σκέψεις του ποινικολόγου Κώστα Κούτρα στην εφημ. "Ριζο-σπάστης" της 8.1.1982, σελ. 7. Πρβλ. όμως και Κ.Δ. Σπινέλλη, Η γενική πρό-ληψη των εγκλημάτων, Αθήνα/Κομοτηνή 1982, σελ. 257 επ., 283.

20. Πρβλ. για την (κριτική) ερμηνεία των διατάξεων αυτών Γ.Θ. Σταδέα/Ρ. Σταδέα, Ερμηνεία του νέου νόμου περί ναρκωτικών, Αθήνα 1988, σελ. 70επ. και Ν. Παρασκευόπουλου, Η καταστολή της χρήσης ναρκωτικών στην Ελλάδα, Αθήνα:Εξάντας, 1989. Βλ. επίσης τα δημοσιεύματα των Στέφ. Παύλου και Αδάμ Παπαδαμάκη στον "Άρμενόπουλο" 1989, αντίστοιχα σελ. 292 επ. και 702 επ.

21. Πρβλ. σχτ. παρατηρήσεις των εισαγγελικών λειτουργών Χρ. Γιαταγάνα στο περ. "Άρμενόπουλος" 1985, σελ. 899-905 και I. Φραντζεσκάκη στο αυτοτελές έργο του "Αντικοινωνική Συμπεριφορά των Νέων", Αθήνα/Κομοτηνή 1987, σελ. 131. Για τις αντίστοιχες νομοθετικές ρυθμίσεις στην αλλοδαπή, και ιδίως στις άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, όπου μόνο κατ'εξαίρεση θεωρείται ως ποινικό αδίκημα η απλή κατανάλωση ναρκωτικών, βλ. π.χ. Dusan Cotic, Drugs and Punishment. An up-to-date interregional survey on drug - related offences, έκδ. United Nations Social Defence Research Institute, Rome, February 1988, σελ. 45 επ., F. Dunkel, "Die Entwicklung der Drogenpolitik und Drogengesetzgebung im internationalen Vergleich", περ. Recht und Politik, 3: 1983, 165-173 και Jürgen Meyer (Hrsg), Betaubungsmittelstrafrecht in Westeuropa, Freiburg: M.P.I. für Strafrecht, 1987.

22. Πρβλ. σχτ. N.K. Κουλούρη, Νοσοκομείο και Ψυχιατρείο Κορυδαλλού, Αθήνα/Κομοτηνή, 1990, ιδίως σελ. 88 επ.

23. Αδ. Β. Αθραμίδη, Η αλήθεια για τα ναρκωτικά, Αθήνα: Ακρίτας, 1988, σελ. 165, στηριζόμενος σε εκτιμήσεις του Παν. Ραπίδη, Δ/ντή της εν λόγω Κλινικής, που υπολόγισε περαιτέρω το εκεί ποσοστό ίασεων ή σχεδόν ίασεων στα επίπεδα 7-15%. Βλ. Ομίλος Εθελοντών, Η απειλή των ναρκωτικών, Αθήνα, 1978, σελ. 79-80 και εφημ. "Τα Νέα" της 23.1.1982, σελ. 8.

24. Βλ. Πρακτικά Βουλής της 25.2.1987, Συνεδρ. ΠΑ', σελ. 4089 και εφημ. "Το Βήμα" της 6.12.1987, σελ. 53 αλλά και "Ακρόπολις" της 26.6.1987, σελ. 1 και 11, όπου οι αριθμοί για τους ηρωινομανείς εκτιμώνται ακόμη υψηλότεροι: περί τους 25.000, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

25. Βλ. σχτ. ανακοινώσεις του αρμόδιου υπουργού στη Βουλή την 19.4.1988, Πρακτικά Βουλής, συνεδρ. ΡΗ', σελ. 5383. Κατά νεότερα στοι-

χεία που παρασχέθηκαν ευγενώς στον γράφοντα από τους υπεύθυνους του ΚΕ.Θ.Ε.Α., κατά την περίοδο Νοέμβριος 1983 έως Αύγουστος 1990 εισήχθησαν σε θεραπευτική κοινότητα του ΚΕ.Θ.Ε.Α. 660 άτομα, και από αυτά 49 αποφοίτησαν, 63 παραμένουν "καθαροί" αν και διέκοψαν, 227 συνεχίζουν τη θεραπεία, 168 διέκοψαν κατά τη διάρκεια της δοκιμαστικής περιόδου (σε λιγότερο από ένα μήνα), ενώ άλλοι 153 διέκοψαν και υποτροπίασαν ή τα στοιχεία που υπάρχουν δεν είναι αρκετά για να δεωρηθούν "καθαροί".

26. Πρβλ. από τη σχτ. ογκώδη βιβλιογραφία United Nations, Resource book on measures to reduce illicit demand for drugs, New York 1979, σελ. 51 όπου και βιβλιογραφικές υποδείξεις Ed. Biniek (Hrsg.), Drogenabhängigkeit, Therapie und Rehabilitation, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978.

27. Πρβλ. "Τα Νέα" της 20.4.1978 και "Το Βήμα" της 27.3.1983, σελ. 19.

28. Πρβλ. C. Bachmann, Analyse comparative des politiques de lutte contre la toxicomanie dans les pays de la C.E.E., πολυγρ. έκδοση, 12.11.1984, σελ. 44 επ. και Jürgen Frank, ανωτ. (σημ. 9), σελ. 82 επ. Βλ. επίσης Δημ. Μπούκη, Τα ναρκωτικά σήμερα, Πειραιάς 1983, σελ. 171, επ. αλλά και Φοίβου Ζαφειρίδη, "Τοξικομανία:Το πρόβλημα της μεθαδόνης", περ. "Άντι" της 16.9.1983, σελ. 42-44.

29. Για την αντίστοιχη συζήτηση που γίνεται ως προς το δέμα αυτό στη Δυτική Γερμανία, βλ. π.χ. το πολυσέλιδο δημοσίευμα του περιοδικού "Spiegel" της 26.10.1987, σελ. 44-75.

30. Μαρία Μαυρομάτη στον Ομίλο Εθελοντών, ανωτ., σελ. 69. Βλ. όμως ήδη και δημοσίευμα στα "Νέα" της 3.5.1985, σελ. 19 για σχτ. προσπάθειες από πρώην τοξικομανείς.

31. Βλ. Εκδεση της Εξεταστικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ανωτ. (σημ. 11), σελ. 5, 14.

32. "Μεσημβρινή" της 17.12.1981, σελ. 5.

33. "Αυριανή" της 11.3.1983, σελ. 1.

34. Σε άρδρο του στην "Τελωνειακή Επιδεύρηση", 43:1976, 553-558:555 επ.-βλ. και K. Τσαρούχα, Τα σκάνδαλα, Αθήνα:Ευκλείδης, 1979, σελ. 91 επ.

35. Βλ. εφημ. "Ακρόπολις" της 28.2.1982, σελ. 8.

36. Για τη διεθνή και διευρωπαϊκή αυτή κινητικότητα που παρατηρείται τελευταία κατά των ναρκωτικών πρβλ. π.χ. United Nations Information Letter (Division of Narcotic Drugs), Jan.-April 1988, United Nations, Report of the International Conference on Drug Abuse and Illicit Trafficking, Vienna, 17-26 June 1987, New York 1988 και United Nations Chronicle, τ. 24, τευχ. 2 (May 1987) με ειδικό ένθετο 32 σελίδων για το πρόβλημα των ναρκωτικών, N. A. Nagler, "The Council of Europe Cooperation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (The Pompidou Group)", εις U. N. Bulletin on Narcotics, τ. 39:1987, τεύχ. 1, σελ. 31-40 και πληροφοριακό σημείωμα της εφημ. "Καθημερινή" της 23.10.1986, σελ. 4.

37. Πρβλ. αντίστοιχα A. Eser/B. Huber (Hrsg.), Strafrechtsentwicklung in

Ευροπα 1982/1984, M.P.I. für Strafrecht, Freiburg/Br.1985, σελ. 792 εφημ. "Μεσημβρινή" της 21.7.1983, σελ. 12 και περ. "Σχολιαστής" του Μαρτίου 1988, σελ. 55.

38. Βλ. Εκδεση της Εξεταστικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ανωτ.,(σημ.11), σελ. 59 επ.

39. Βλ. United Nations Information Letter (Division of Narcotic Drugs), Jan.-Febr. 1984. Πρβλ. και σχτ. άρθρο του Χρ. Θεοχαράτου στο "Εδνος" της 20.1.1985, σελ. 20-21.

40. Στην εφημ. "Ελευθεροτυπία" της 2.2.1987, σελ. 20, της 7.2.1987, σελ. 14, της 10.2.1987, σελ. 39, της 20.2.1987, σελ. 43, της 28.2.1987, σελ. 22 και της 11.3.1987, σελ. 20. Βλ. επίσης Γ.Α. Οικονομόπουλου, Νάρκωση και Απεξάρτηση, ΑθήναςΚοινότητα, 1988, ιδίως σελ. 174 επ. και Αδ. Β. Αβραμίδη, ανωτ., σελ. 103 επ.

41. Πρβλ. Ανδρ. Δαβαρούκα/Γ. Σουρέτη, Τοξικομανία: Προβλήματα και αλήθειες, Αθήνα 1981, σελ. 107 επ. και σχτ. συζήτηση των συγγραφέων στην εφημ. "Καθημερινή" της 28.3.1982, σελ. 4 και 15.

42. Για τις αιτίες και τις διεργασίες που οδηγούν στα ναρκωτικά βλ. ακόμα τις ενδιαφέρουσες δημοσιεύσεις των I.N.Ξηροτύρη στην "Καθημερινή" 26,27,29.5.1982 και 1.6.1982, σελ.1, Γ.Κ.Καββαδία στη "Μεσημβρινή" της 16.3.1982, σελ.9, Δημ.Τσαούση, στο περ. "Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας" αρ. 52, Αύγουστος 1980, σελ.81-92:89 επ., Βασ.Φίλια, στην "Ελευθεροτυπία" της 19.12.1981, σελ.4, Κ.Δ.Σπινέλλη στην έκδοση του Ομίλου Εδελοντών Η απειλή των ναρκωτικών, Αθήνα, 1978, σελ.36 επ., Λ.Δ. Καράμπελα, Ο τοξικομανής εγκληματίας, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1988, ιδίως σελ.312 επ. και Ιωάννας Περαντζάκη, Πορίσματα έρευνας σε κρατουμένους για ναρκωτικά (προδημοσίευση) εφημ. "Πρώτη" της 8.5.1990, σελ.24-25.

43. Πρβλ.σχτ. διαπιστώσεις της ψυχολόγου Μαρίας Χουρδάκη, στην εφημ. "Το Βήμα" της 29.11.1981.

44. Η.Δ.Δασκαλάκη κ.ά, Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1983, σελ.259.

45. "Επίκαιρα" της 7.5.1987, σελ.11.

46. Βλ. Πρακτικά Βουλής της 19.4.1988, συνεδρ.ΡΗ', σελ.5379.

47. "Βήμα - Εβδομάδα" της 12.4.1981, σελ.5 - πρβλ.επίσης την εμπερι- στατωμένη έκδοση "Ναρκωτικά και Ελληνική Νεολαία" της Πανελλήνιας Συ- ντονιστικής Επιτροπής κατά των Ναρκωτικών, Αθήνα, σελ.49.

48. Πρβλ. Ν.Ε.Κουράκη, "Σύγχρονος Πολιτισμός και Άνομία των Νέων", συμβολή στον Τιμητικό Τόμο Γεωργ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, τ. Β', Αθήνα/Κο- μοτηνή, 1987, σελ.117-139